

УДК 7.071.1

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-3-20>

Алла ДЯЧЕНКО

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри промислового дизайну і комп'ютерних технологій, декан факультету декоративно-прикладного мистецтва, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, вул. Михайла Бойчука, 32, м. Київ, Україна, 01103

ORCID: 0000-0003-4496-5931

Бібліографічний опис статті: Дяченко, А. (2023). Народні та професійні майстри у виставковій діяльності України (перша третина XX століття). *Fine Art and Culture Studies*, 3, 146–151, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-3-20>

НАРОДНІ ТА ПРОФЕСІЙНІ МАЙСТРИ У ВИСТАВКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ (ПЕРША ТРЕТИНА XX СТОЛІТТЯ)

У статті розглядаються основні тенденції, особливості та проблемні питання виставкової діяльності в Україні, що в центрі уваги має показ мистецьких надбань народних та професійних майстрів першої третини XX століття. Українські народні художні промисли завжди складали важливу частину мистецької спадщини та національної гордості країни, їх популяризація не тільки в Україні, а й в усьому світі є однією з головних задач державної політики та громадського суспільства. Саме тому є актуальним пошук найбільш ефективних способів презентації великого доробку народної творчості в країні та на міжнародній арені.

Метою роботи є встановлення ролі та місця творів народних майстрів першої третини 20 століття, що вони відіграють у виставковій діяльності України.

Методологія дослідження є комплексною, для опису теоретичних аспектів використано описовий метод, аналіз та синтез; у роботі представлено порівняльний та інтердисциплінарний методи. Наукова гіпотеза дослідження полягає в тому, що виставкова діяльність, пов'язана із народним мистецтвом України, має бути системною та тривалою роботою, котра покликана сприяти формуванню позитивного іміджу країни, є носієм унікального та складного мистецького простору.

Результатом дослідження стало встановлення ролі та змісту популяризаторської політики щодо народної культури та мистецтва України, виставок історичного ретроспективного характеру, що мають відбуватись регулярно, підтримуватись державними програмами та спонсорами. Представлено розгляд засад виставкової діяльності у репрезентації робіт народних та професійних майстрів як частини історії цілої країни. Не є виключенням і мистецькі роботи майстрів першої третини 20 століття. Це й зумовило **наукову новизну** представленого дослідження.

Практична значущість дослідження полягає у презентації основних напрямів народних промислів та майстрів, представлених у виставковій діяльності України. У перспективі варто продовжувати аналіз еволюції творчості народних та професійних майстрів, шляхи репрезентації їх творів світу, формування позитивного іміджу України.

Ключові слова: виставкова діяльність, народна творчість, народне мистецтво, художні промисли, імідж, гончарство, вишивка, різьбярство, народні майстри, артіль, українська культура, економіка, творчий проєкт.

Алла ДЯЧЕНКО

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Industrial Design and Computer Technologies, Dean of the Faculty of Decorative and Applied Arts, Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after Mykhailo Boychuk, 32 Mykhaila Boichuka street, Kyiv, Ukraine, 01103

ORCID: 0000-0003-4496-5931

To cite this article: Diachenko, A. (2023). Narodni ta profesiini maistry u vystavkovii diialnosti Ukrainy (persha tretyna XX stolittia) [Folk and professional craftsmen in the exhibition activity of Ukraine (the first third of the 20th century)]. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 146–151, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-3-20>

FOLK AND PROFESSIONAL MASTERS IN THE EXHIBITION ACTIVITY OF UKRAINE (FIRST THIRD OF THE 20TH CENTURY)

The article examines the main trends, peculiarities and problematic issues of exhibition activity in Ukraine, which focuses on the display of artistic assets of folk and professional masters of the first third of the 20th century. Ukrainian folk crafts have always been an important part of the country's artistic heritage and national pride, their popularization not only in Ukraine, but also throughout the world is one of the main tasks of state policy and civil society. That is why the search for the most effective ways of presenting the great work of folk art in the country and on the international arena is urgent.

The purpose of the work is to establish the role and place of the works of folk artists of the first third of the 20th century, which they play in the exhibition activity of Ukraine.

The research methodology is complex, descriptive method, analysis and synthesis were used to describe the theoretical aspects; the work presents comparative and interdisciplinary methods. The scientific hypothesis of the study is that the exhibition activity related to the folk art of Ukraine should be a systematic and long-term work, which is designed to contribute to the formation of a positive image of the country, is a carrier of a unique and complex artistic space.

The result of the study was the establishment of the role and content of popularization policy regarding folk culture and art of Ukraine, historical retrospective exhibitions, which should be held regularly, supported by state programs and sponsors. A consideration of the principles of exhibition activity in the representation of the works of folk and professional masters as part of the history of the entire country is presented. The artistic works of the masters of the first third of the 20th century are no exception. This determined the scientific novelty of the presented research.

The practical significance of the study lies in the presentation of the main directions of folk crafts and craftsmen represented in the exhibition activity of Ukraine. In the future, it is worth continuing the analysis of the evolution of the creativity of folk and professional masters, the ways of representing their works to the world, and the formation of a positive image of Ukraine.

Key words: exhibition activity, folk creativity, folk art, artistic crafts, image, pottery, embroidery, carving, folk craftsmen, art, Ukrainian culture, economy, creative project.

Актуальність проблеми. Багато століть народні художні промисли, народне мистецтво залишається невід'ємною частиною українського мистецтва, культури, економічного розвитку тощо.

По-перше, це величезна палітра напрямів: гончарство, ювелірна справа, різьблення, ковальство, вишивання, ткацтво, килимарство, декоративний розпис, гутництво, лозоплетіння та художня обробка – усе це народна творчість, що має прикладне значення та вирізняється мистецьким хистом. Ці знання, технологічні та технічні засади майстерності, зберігаються, удосконалюються, передаються від покоління до покоління. І така тематика є актуальною для наукових досліджень з мистецтвознавства, історії, культурології тощо.

По-друге, народні та професійні майстри зберігають, урізноманітнюють, транслюють характерні риси, що притаманні мистецтву окремих етнографічних регіонів України.

Усе розмаїття технік та технологій, мистецьке значення народних промислів потребує проведення комплексних та різноспрямованих досліджень в різних галузях як технічного, так і гуманітарного знання. Саме тому пошук шляхів інформування світової спільноти та системної популяризації історії становлення народних мистецтв є практичним завданням, що має спи-

ратись на наукові розвідки, потребує постійної уваги та передбачає постійний пошук нових рішень.

Тобто розвиток виставкової справи в Україні потребує дослідницької уваги, того ретроспективного огляду, що має показати, як рухається іміджева репрезентація народної творчості від минулого до сучасного.

Аналіз попередніх досліджень. Широта та багатогранність досліджуваної тематики веде до появи достатньої кількості дослідницьких напрямів. Слід зазначити, що важливими для нашого дослідження були розгляд мистецтва музейних експозицій (Costelloe, 2013; Северин, 2018); засади та перспективи здійснення виставкової діяльності (Пекар, 2016; Білецький, Франчук); актуальні проблеми виставкової діяльності для підприємств та мистецької галузі (Продіус, Суцягіна 2016, с. 162); періодизація (етапи) історії виставок, становлення та розвитку виставкової діяльності в Україні від найперших виставок до сучасності (Северин, 2018).

У низці робіт проводився розгляд та аналіз народного мистецтва з музейних колекцій, дотичний періоду 1980–1990 років ХХ століття (М. Майстровська, М. Михайловська). Теоретичні аспекти творчості, культурно-мистецькі практики та способи їх реалізації (Бабій 2020,

с. 74, Виставкова діяльність, 2019); важливим аспектом сучасних розвідок є зіставні дослідження в галузі трактування культурних досліджень. Так О. Копієвською було проведено дослідження відмінних рис британського, американського та українського трактувань «культурних досліджень», розуміння поняття культурних практик (Копієвська, 2020, с. 51–52).

Однак серед достатньої кількості та різносторонності досліджень виставкової діяльності, народної творчості, мистецької цінності народної традиції недостатньо розглядалося мистецтво організації музейних експозицій, присвячених народній творчості, роботі майстрів першої половини ХХ століття.

Мета. Метою роботи є встановлення ролі та місця народної творчості майстрів першої третини 20 століття у виставковій діяльності України, розгляд зародження та перспектив розвитку виставкової діяльності як засобу популяризації творів народних та професійних майстрів в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відродження, збереження та постійний розвиток народних художніх промислів України є одним з пріоритетних напрямів розвитку держави. Уряд бере активну участь у розбудові народних художніх промислів, підтримує діяльність народних та професійних майстрів. Крім розбудови підприємств та підтримки діяльності майстрів та їх творчих майстерень, відбувається розбудова музеїв, виставкових залів та спеціалізованих салонів-магазинів. Адже саме таким чином формується позитивний імідж країни як мистецького простору, а громадяни отримують емоційне задоволення, виховується повага до традицій та звичаїв.

Виставкова діяльність в Україні, що покликана популяризувати творчість народних та професійних майстрів, має широке змістове поле характеристик, котрі забезпечують успішне запровадження відкритих демонстрацій найкращих здобутків країни.

Першим кроком до розвитку виставкової діяльності є створення надійної правової бази. Законодавство України про народні художні промисли спирається насамперед на Конституцію України, Основи законодавства України про культуру, Закону «Про народні художні промисли», інші нормативно-правових актів. Кабінетом Міністрів України створено Концепцію

Державної програми збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів, також постійно запроваджуються нові проекти на рівні місцевої влади.

Ще у 2006 році з метою створення сприятливих умов для творчості народних майстрів Президент України підписав Указ від 6 червня 2006 року «Про заходи з відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні». Саме такі законодавчі ініціативи сприяли відродженню та подальшому розвитку національних художніх центрів і центрів народних промислів, зокрема, у містах Богуслав, Косів, селищах Опішня, Петриківка, Решетилівка тощо. Центральні та місцеві урядові установи та органи влади мали постійно здійснювати заходи щодо розвитку народного мистецтва.

Другою умовою до запровадження виставкової діяльності з метою популяризації народної творчості є наявність власне мистецького доробку, мистецьких творів високої якості, оригінальності, змістовності. Такі твори стають основою розвитку народного мистецтва, що, у свою чергу, потребують поширення та популяризації. Власне особливості розвитку народної творчості в Україні є предметом зацікавленості у багатьох дослідженнях, насамперед розглядаються основні класифікації народних промислів та особливості організації праці народних майстрів та їх географічні обриси (Миронова, 2013, с. 114).

Твори народного мистецтва створювались, мистецькі течії розвивались на теренах багатьох шкіл традиційного народного мистецтва, що століттями знаходились в Опішні, Решетилівці, Косові, Богуславі, Гавареччині, Петриківці, Діхтярі, Глинянах, Клембівці та інших, що розсерджені по всій території України. Отже, важливим напрямом державної політики щодо виставкової діяльності є постійна популяризація творчості видатних майстрів, організація їх авторських виставок. Наприклад, це презентації творчості Г. Собачко-Шостак, К. Білокур, О. та Н. Бабенків та майстрів Пілюгіних, де в експозиції робіт було представлено індивідуальні риси майстрів та їх творчий розвиток в рідній соціальному середовищі та родині, що сформували загальноприйняті норми та стандарти народного мистецтва (Олійник, 2020, с. 68)

Не менш привабливими для виставкової діяльності є твори майстрів Прикарпаття, сучасні осередки народних промислів. Роботи прикарпатських умільців завжди привертали увагу і дослідників, і поціновувачів високою майстерністю виконання, багатством кольорових рішень, творчим та оригінальним підходом, глибиною тематики та дотепністю розповіді. Часом критиками визначається також почуття гумору, оптимізм, особливе чуття декоративності та високий рівень впізнаваності образів.

Серед відомих прикарпатських майстрів першої третини ХХ століття, що займалися мистецтвом художньої обробки, представлені на виставках: Марко (1880–1946) і Петро Мегединюки, Микола Медвідчук, Василь (1877–1959) й Лукин Якіб'юки (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.), Борис Якіб'юк (перша половина ХХ ст.), Яків Тонюк (1903–1957), Микола Тонюк (1909–1937), родина Грималюків (1860–1945) тощо.

Звичайно популярним на виставках народних майстрів з України був та залишається гончарський промисел. Кожному району гончарного промислу в Україні відповідають локальні художні особливості та особистості талановитих гончарів, майстрів, що підтримували та розвивали власні традиції гончарства. Специфічні риси гончарського мистецтва кожного регіону продиктовані наявними на місцевості матеріалами, технологічними засадами, місцевими традиціями. Експозиції гончарів вирізняються різноманітністю, багатством форм, кольорів, технологічних та мистецьких рішень. Наприклад, для кераміки Микулинців, Заліщек, Струсова, Скалату, Устечка, Торського (Тернопольщина) характерні димлений посуд, гладження, розпис, декорування, мармурування. Варто також відзначити оригінальний чорний посуд Т. Земського, майстра з Буданова, який виконувався за допомогою техніки гладження та розписаний рослинними орнаментами.

Саме тому справжнім мистецьким скарбом для виставок в Україні є твори декоративного мистецтва. Розуміння значення народної творчості для розвитку культури нації, благополуччя країни її позитивного іміджу у світі існувало на території України багато століть. Розглянемо декілька з основних позицій виставок народної майстерності на початку ХХ століття.

Історія виставкової діяльності України сягає давнини, закорінена у ярмарковий досвід, справи спонсорства та колекціонування як відомими політиками, управлінцями, меценатами-бізнесменами, так і релігійними діячами, власне, церквою.

Виставки як важливий засіб репрезентативності народного мистецтва України є не тільки ефективним способом передавання інформації, але й апелюють до широкого спектра можливостей, художніх форм та мистецьких задумів найрізноманітніших галузей народних промислів. Високі вимоги, що виявляє сучасна аудиторія передбачає також високий рівень організації виставок, що мають бути технологічними, цікавими, зручними та яскравими.

У кінці ХІХ на початку ХХ століття виставкова діяльність була добре розвинена як на Лівобережній, так і на Правобережній Україні. Музейні колекції, монастирі, приватні колекціонери, спонсори, виставкова діяльність, журнали – усі вони брали активну участь у популяризації творчості народних і професійних майстрів.

Однією з перших на території України була організована виставка в Одесі у 1820 році. Там були представлені також зразки народних промислів. Подібні виставки з того часу регулярно проходили в Києві, Харкові, Херсоні, Дніпрі (Катеринославі) та інших містах України. Ці виставки серед іншого представляли роботи народних майстрів України.

У Києві з 1902 по 1913 роки на регулярній основі проходили кустарні виставки, в експозиціях яких демонструвалися твори українського народного мистецтва. Це ткані роботи, вишивка, різьба по дереву, кераміка, скло та ін.

У 1913 році Київська Всеросійська фабрично-заводська, сільськогосподарська, торгово-промислова і науково-художня виставка була великим та яскравим мірилом рівня української народної творчості. Ця виставка продовжувалась пів року, в її рамках відбувалися зустрічі, арт-ілей, майстрів, кооператорів, що працювали також в галузі народних промислів (Пекар, 2016).

Виставки, в межах яких представлені були народні промисли, проходили також на землях Західної України, яка входила до складу Австро-Угорської імперії. Львів був центром виставкової діяльності, у ньому проходили

Галицькі виставки досягнень усього регіону. Оцінку творчості народних майстрів давала не тільки львівська громада, але й закордонні поціновувачі.

Слід зазначити, що світові війни, політичні катаклізми не сприяли розвитку народної майстерності та виставкової діяльності. Часом витвори українського прикладного мистецтва легше було побачити на закордонних виставках, музейних та приватних колекціях світу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Саме активна виставкова діяльність, що започаткована та розвивалася в Україні протягом багатьох років, сприяла розвитку народних промислів, дала можливість представити творчість народних та професійних майстрів, їх індивідуальних особливостей на тлі соціального середовища та родини. Виставкові експозиції дають можливість побачити етапи

формування та творчий розвиток традиційного народного мистецтва.

У цьому дослідженні показано, що виставка є важливою складовою щодо популяризації народних наративів, збільшення ефективності мистецьких впливів мистецьких здобутків майстрів народних промислів України.

Насамкінець варто зазначити, що для подальшої підтримки народної мистецької творчості в нестабільних умовах в Україні варто підтримувати життєздатність мистецьких осередків на рівні урядової політики, грантових проєктів, спонсорської підтримки, виставкової діяльності; відновлювати матеріально-технічну базу підприємств з народних художніх промислів; працювати над мистецькою освітою у підготовці нових майстрів; розширяти ринки збуту для творів народних майстрів, пропагувати роботи саме автентичного високоякісного рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабій Н. П. Актуальні культурно-мистецькі практики та процеси: проблематика наукового дискурсу. *Питання культурології*. 2020. Вип. 36. С. 69–78.
2. Виставкова діяльність в Україні. URL: <https://www.expo.org.ua/ua/index.php?lang=ua>. 2019
3. Costelloe M. T. The British aesthetic tradition: from Shaftesbury to Wittgenstein / M. Timothy Costelloe. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 350 p.
4. Копієвська О. Культурні практики в дискурсі CULTURAL STUDIES. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 49–53.
5. Миронова Т. Досвід створення музейної інституції в Україні. / Т. Миронова, Н. Шпитковська. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини* : зб. наук. праць. ІПСМ НАМ України. К. : Фенікс, 2013. Вип. 9. С. 111–116.
6. Олійник О.П. Творчий рух «Мистецтва і Ремесла» та його вклад в розвиток дизайну. / О.П. Олійник, А. С. Климчук. *Теорія та практика дизайну*: зб. наук. праць. К.: НАУ, 2020. Вип. 21. С. 66–72.
7. Пекар В. Виставкова індустрія України: історія, тенденції, проблеми і перспективи. [www.euroindex.ua/index.php? ide=77](http://www.euroindex.ua/index.php?ide=77). 2016.
8. Продіус Ю. І. Проблеми виставкової діяльності в умовах нестабільності зовнішнього середовища. / Ю.І. Продіус, А.В. Сулягіна *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2016. № 4 (26). С. 160–167. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/n4.html>
9. Северин В. Генеза виставкової діяльності в Україні. *Організація та Управління. Новий колегіум*. 2018. № 3. С. 38–42.

REFERENCES:

1. Babiy, N. P. (2020). Aktualni kulturno-mystetski praktyky ta protsesy: problematyka naukovooho dyskursu. [Actual cultural and artistic practices and processes: issues of scientific discourse]. *Pytannya kulturolohiyi*, 36, 69–78. [in Ukrainian].
2. Vystavkova diyalnist v Ukrayini. [Exhibition activity in Ukraine]. URL: <https://www.expo.org.ua/ua/index.php?lang=ua> [in Ukrainian].
3. Costelloe, M. T. (2013). The British aesthetic tradition: from Shaftesbury to Wittgenstein. Cambridge : Cambridge University Press, 350 p. [in British].
4. Kopyevska, O. (2019). Kulturni praktyky v dyskursi KULTUROLOHIYA. [Cultural practices in the discourse of CULTURAL STUDIES]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*, 2, [in Ukrainian].

5. Myronova, T., Shpytkovska, N. (2013). Dosvid stvorennya muzeynoyi ustanovy v Ukraini. [The experience of creating a museum institution in Ukraine]. *Suchasni problemy doslidzhennya, restavratsiyi ta zberezhennya kulturnoyi spadshchyny*, 9, 111–116. [in Ukrainian].
6. Oliynyk, O., Klymchuk, A. (2020). Tvorchyy rukh «Mystetstvo i Remesela» ta yoho vklad u rozvytok dyzaynu. [The creative movement "Arts and Crafts" and its contribution to the development of design]. *Teoriya ta praktyka dyzaynu*, 21, 66–72. [in Ukrainian].
7. Pekar, V. (2016). Vystavkova industriya Ukrainy: istoriya, tendentsiyi, problemy i perspektyvy. [The exhibition industry of Ukraine: history, trends, problems and prospects]. [www.euroindex.ua/index.php? ide=77](http://www.euroindex.ua/index.php?ide=77) [in Ukrainian].
8. Prodius, Y., Sutyahina, A. (2016). Problemy vystavkovoyi diyalnosti v umovakh nestabilnosti zovnishnoho sere-dovyshcha. [Problems of exhibition activities in conditions of instability of the external environment]. *Ekonomika: realiyi chasu*, 4 (26), 160–167. [in Ukrainian].
9. Severyn, V. (2018). Heneza vystavkovoyi diyalnosti v Ukraini. [The genesis of exhibition activity in Ukraine]. *Orhanizatsiya ta upravlinnya. Novyy kolehium*, 3, 38–42. [in Ukrainian].